Studia Ucrainica Varsoviensia 6
JĘZYKOZNAWSTWO

Віталій КОНОНЕНКО
Прикарпатський національний університет ім. Василя Стефаника

Семантичні інновації в структурі українського художнього дискурсу

Структурно-семантичні зміни й зрушення в системі сучасної української мови охопили всі її сфери й стильові різновиди, помітно позначившись на художньому слововживанні в його мовно-естетичному функціонуванні. Частина лексико-семантичних, словотвірних і формально-синтаксичних інновацій закріпилася в літературному стандарті як унормоване явище, частина залишилась у вузькому авторському ідіостилі; зафіксовані художньою практикою новотвори неоднаковою мірою віддзеркалено в публіцистичних текстах, у живому мовленні; деякі із запропонованих нових (або повернутих із забуття) елементів „новостилю" викликають доволі гострі дискусії, а часом і протидію носіїв мови[1].

Тенденції оновлення лексикону, що ґрунтуються на пошуках питомих мовно-культурних джерел, утвердженні самодостатності, типологічної своєрідності української мови, підтримані суспільно-політичним рухом, позначились на семантичній організації мови в усіх її виявах — від розвитку нових лексичних одиниць до оновленого смислотворення й образотворення. Як зазначає Є. Карпіловська, "для виявлення й осмислення інноваційних процесів у сучасному українському лексиконі важливим стає вивчення закономірностей та особливостей мовної динаміки, зовнішніх і внутрішніх чинників мовних змін"[2]. Активізація й динамізація системних явищ в українському мовному просторі окреслили семантичних потенціал нового словотворення, відкрили перспективи

---

[1] Н. Клименко, Є. Карпіловська, Л. Кислюк, *Динамічні процеси в сучасному українському лексиконі*, Київ 2008; Л. Струганець, *Динаміка лексичних норм української літературної мови XX століття*, Тернопіль 2002; О. Тараненко, *Актуалізовані моделі в системі словотворення сучасної української мови (кінець XX – початок XXI ст.)*, Київ 2015; Н. Кондратенко, *Синтаксис українського модерністського і постмодерністського художнього дискурсу*, Київ 2012; *Тенденції розвитку української лексики та граматики,* за ред. І. Кононенко, І. Митнік, С. Романюк, ч. 1, Варшава–Івано-Франківськ 2014.

[2] Н. Клименко, Є. Карпіловська, Л. Кислюк, *Op. cit.*, с. 6.

взаємодії мовних елементів на рівні Текст ↔ Смисл, дали поштовх оновленій метафоричності тощо.

Система семантичних одиниць у їхній концептуальній, символічній значущості спирається на конкретику смислових реалізацій у нормативних і аномальних варіантах, на той текстовий матеріал, що його засвідчило сучасне українське письменство, репрезентоване представниками як традиційного, так і модерного мистецтва. Рух від позначення нової реалії, нових аспектів тлумачення, оцінювання до творення оновлених засад художнього мовомислення простежується в напрямі від слова, форми, знаку до узагальненої мовної картини, опосередкованої як зовнішніми впливами, так і власне мовним стимулюванням. Взаємодія мовних інновацій із усталеною номінативно-нормативною системою далеко не завжди однозначна й несуперечлива, перемогу однієї чи другої лінії в семантичній структуралізації важко доконечно передбачити, однак нові смисли, перетворена образність, новотвір як авторський оказіоналізм — явища, на які реагує соціум, отож перспективні в сенсі поглибленого аналізу.

Сучасні зміни ефективно позначились на тій частині семантичної сфери, яка кваліфікує соціальне життя, суспільні процеси, відбиває міжособистісні відносини, тенденції демократизації. Процеси мовомислення знаходять відображення передовсім у публіцистичних текстах, проте опосередковано, часом із запізненням, але неухильно проймають сучасний художній дискурс. Як наслідок соціально-політичних перетворень на периферію слововживання пересунулась, зокрема, система позначень явищ радянського періоду; їхня смислова парадигма змістилась у сферу негативного оцінювання, асоціативні зв'язки віднесли її в коло понятєвого неприйняття, засудження. Створено послідовну мовностилістичну лінію розвінчування колишніх ідеологем, що супроводжується з'ясуванням причин і наслідків тоталітаризму. Смислова переорієнтація знаходить утілення в образних формах, метафоричних висловах, іронічно-глузливій тональності викладу: на місці *будівника комунізму* з'явився *совок,* для багатьох *серп і молот* стали ознакою ворожості і т. д.: *Я хрест несу з* ***серпом*** *і* ***молотом****. / Щодня зростає нагота / З проклятим тридцять третім голодом, / Що запечатані вуста* (І. Драч).

Порівняйте сприйняття радянщини очима сучасної молодої людини: ... *ці* ***чуваки****, веселі й короткострижені, обов'язково посміхаються в камеру, у військових або петеушних формах, з простими і потрібними всім речами в руках — розвідними ключами, фугасними гранатами, чи на крайняк — макетами літаків,* ***діти великого народу, прапороносці,*** *бляха-муха, куди це все поділось,* ***совок видавив*** *із них* ***все людське, перетворивши на напівфабрикати*** *для дяді Сема, ось що я думаю* (С. Жадан); пор. інші викривальні характеристики: *Прийшов і приїхав, бо не хочу, щоб його і надалі мішали з* ***постсовєцьким невмирущим лайном*** (І. Карпа); ... *в* ***есесері*** *кримінальний світ був елементом* ***Системи*** *і діяв з нею заодно* (Ю. Андрухович). Порівняйте протиставлення „свого" й „чужого" в оцінюванні: *Я собі поїхала до* ***любого Києва****, де течуть*

молочні ріки і вулиці мощені золотом. А він залишився у ***непривітній*** *і* ***гореносній Москві,*** *куди я зареклася повертатися* (І. Карпа) (попри іронічну заувагу щодо *молочних рік* і *мощених золотом вулиць* у Києві, сприймання Москви як чужого *гореносного* міста однозначно викривальне).

Процеси демократизації суспільного життя відкрили можливість критичного оцінювання суспільно-політичних подій, владних керівників, їхніх дій і вчинків; нелицемірна кваліфікація створена системою дошкульних характеристик, глузливих епітетів і перифразів, розширених контекстів; пор., скажімо: *Ех, як схопив же патріот та символіку, що Тарасу від* ***недостойного президента****, як роздер же він її у гніві, перегнавши здоровий глузд!* (Л. Костенко); можливим стає персоніфіковане називання осіб у зниженій тональності, що межує з „запанібратством", неповажним ставленням; пор.: *А* ***Юля*** *усіх* ***переюлила /*** *Всі джерела замулила* (І. Драч) (обігрується звукове зближення слів *Юля* та *переюлила*); пор. прозорі натяки на відомих політичних діячів: *Ти за кого? / Я за* ***Ю****. / Ти за* ***Ю*** */ І я за* ***Ю****! / Двоє були / На краю* (І. Драч). У контексті творення оновлених смислів постають словесні позначення явищ минулого й сучасного життя, наповнені прихованим внутрішнім умістом; з'ясування глибинного значення слів ґрунтується на препозитивних, фонових знаннях, що відтворюють систему оцінювання подій і фактів, яка забезпечує зближення бачень наратора й наратованого. Приміром, у тексті *Ми з мамою їздили туди* [до Праги] *в липні, а в серпні, через місяць, сталися* ***відомі події*** (Ю. Андрухович) (*відомі події* — введення в Чехословаччину військ країн Варшавського договору — відтворено не прямо, а через внутрішній контекст). У поетичному тексті *Долання бар'єрів вигаданих кимось / назвали* ***боротьбою*** *за краще майбутнє / Радили поспішати більше їх перескочити / щоб обрести свободу у* ***боротьбі*** */ Він тільки розпочав* ***боротьбу*** */ як хтось вирішив посміятися з нього* [...] */ Він більше не знаходив бар'єрів / щоб* ***боротися*** *за своє визволення* (В. Голобородько) на рівні підсвідомого визначено поняття *боротьба* як пропагандивний жупел, сфальшоване прикриття ідеологічних вимог.

У зв'язку з суспільно-політичними перетвореннями в державі відбулися системні зміни в називанні посадових осіб і визначенні їхніх функційних обов'язків; новизна цього процесу позначилась на появі додаткових смислових конотацій, асоціативних і оцінних зрушень. Для прикладу, „Словник української мови" (1970-1980 рр.) не фіксує називання керівної особи через слово *очільник*, яке мало поширення в XIX — на початку XX ст., було призабуте, нині, як таке, що має питоме походження (*очільник* — 'той, хто на чолі'), здобуло нове мовне життя. *Очільником* можна назвати керівника будь-якого рангу — від урядовця до офісного менеджера; воно втратило конотації застарілості, вийшло за межі офіційно-ділового стиля, набуло нашарування розмовності; пор.: *Їхній* ***очільник****, біловолосий і немовби безбровий Іван Кодій, тримав руки на плечах своєї доці* (М. Бриних) (посилання на зовнішні риси керівника — *біловолосий і немовби безбровий* — створює ефект побутовості).

Суттєво збільшилась частотність уживання такого слова, як *речник;* за „Словником української мови", *речник* — книжне, 'виразник чиїхось поглядів, бажань, інтересів'[3], посилення його активності викликане прагненням знайти український еквівалент на позначення осіб, які виконують функцію повідомляти офіційну думку. У смисловій структурі слова закладена прозора мотивація (від *ректи* 'промовляти'), для широкого кола читачів воно зрозуміле, дохідливе, сприймається як власне українське, а не запозичене; пор.: *„Молодий амбіційний уряд, який ми привели до влади", — як з гордістю сказав один* ***речник*** *парламенту, зігнорувавши благородні сивини деяких міністрів* (Л. Костенко).

На позначення керівника області, поряд із офіційною назвою *голова державної адміністрації*, в ужиток увійшло найменування *губернатор* (за „Словником української мови", у дореволюційній Росії — начальник губернії, що призначається царем[4]). Ця неофіційна номінація поширилась у засобах масової інформації, особливо широко — в побутовій практиці, не обходить вона й художні тексти. Часом його введення набуває відбитку іронічності. Порівняйте: *Він починав уже здогадуватися, що ця ідіотська публікація в „Копійці" не інакше лягла на зеленокрилий стіл* ***губернатора*** *і той (****губернатор****, звісна річ) збунтувався праведним гнівом, саме собою — і на нього, свого улюбленика, чи, як він мовляв, "возлюбленика муз і грацій"* (М. Братан); *Співрозмовників як вітром змело, негоже слухати, що ж то* ***губернатор*** *передав через таку, звиняйтк, дипломатку* (М. Братан) (на тлі розмовних інтонацій найменування *губернатор* набуває конотацій зниженості, глузливості).

Кардинальні зміни в соціальній сфері привели до появи, поряд із закріпленими традицією словами й висловами, еквівалентних, синонімічних; постала потреба диференціювати слововживання, надати новотворам смислових і стилістичних параметрів; паралельне функціонування наближених одних номінацій до інших має наслідком їх конкурентне зіткнення, причому художнє мовлення бере на озброєння "свіжу" паралель. Водночас упровадження в засоби масової інформації, в художні тексти новотворів викликає неоднозначну реакцію читачів; така ситуація, в свою чергу, сприяє новому осмисленню самих об'єктів називання.

Скажімо, в тематичній групі „повітроплавання" визначились синонімічні паралелі *аеродром — летовище, гелікоптер — гвинтокрил.* У тексті *... коли симпатичний водій, перший мексиканець на моєму шляху, щасливо довіз мене, живого й неушкодженого, з* ***летовища*** *до монументального „Гуадалахара Гілтон", я відчув щось на зразок легкого розчарування* (Ю. Андрухович) найменування *летовище* набуває розповідної тональності, що відповідає стилю спогадів. У парі *гелікоптер — гвинтокрил* перше слово зберігає нашарування офіційності, друге, що має прозору мотивацію, втрачає конотації „поетичності"

[3] *Словник української мови*, гол. редкол. І. Білодід, т. 8, Київ 1977, с. 523.
[4] *Ibidem*, т. 2, Київ 1971, с. 186.

у висвітленні подій останнього часу: *Але звідки стільки жорстокості, особливо у молоді, коли вони відкрито радіють, що „укрів розбили" чи „наші рєбята молодці" — збили* ***гвинтокрил*** *з націками* (С. Талан) (щоправда, навряд чи ці „молодці" вжили б стилістично марковане *гвинтокрил*).

До назв на позначення „засобів пересування" входять *автомобіль, автомашина, авто, автівка.* За останній час засоби масової інформації, побутове й художнє мовлення нерідко віддають перевагу новотвору *автівка* як „розмовній моделі універбації"[5].Уживання слова відповідає тенденції до демократизації мовлення, асоціюється з іншими назвами з кореневим *авто-,* вистроюється в один словотвірний тип із сучасними позначеннями на кшталт *автономка, акцизка, безготівка* і под.; конотації зниженості, просторіччя роблять слово доволі популярним; пор.: ***Автівка*** *рвучно зупинилася* (І. Чернова); *Батько не вірить у випадковість його загибелі — у пустелях тієї ночі, на безлюдній дорозі, коли КАМАЗ із причепом зненацька розвернувся впоперек траси, і* ***автівка*** *на повній швидкості врізалася в той причеп* (Л. Костенко). Прикметно, що за зразком *автівка* утворилося розмовне *таксівка,* що розвинуло нашарування 'замовлене авто'; пор.: *Я ледве не провалився крізь заднє сидіння його* ***таксівки*** (Ю. Андрухович), пор. пол. *taksówka*.

У ряді слів на позначення „лікувальний заклад" слово *шпиталь* має передовсім значення 'військово-лікувальний заклад', однак його почали вживати як офіційне й побутове позначення будь-якого лікувального закладу, звідси *шпиталювати* 'покласти в лікарню'; назва *лікарня* 'лікувальний заклад для стаціонарного лікування' часом поступається не лише назві *шпиталь,* а й полонізмові *лічниця;* пор.: *„****Лічниця****, — казав він —* ***лічниця****, а не* ***лікарня****, бо* ***лікарня — ****це там, де ліки, себто аптека, а* ***лічниця — ****там, де лікують. На крайній випадок —* ***шпиталь****"* (Ю. Андрухович). Подібні паралелі, зрештою, оживлюють виклад, дають привід замислитися над смисловими конотаціями близьких за значенням слів.

Семантичні трансформації, що ґрунтуються, зокрема, на творенні образно-метафоричних засобів, що засвідчують, з одного боку, потенційні можливості новотворів, з другого, — їхню здатність являти нову ментальну, прагмосемантичну природу інноваційних зрушень. Художні тексти відбили спроби осмислення подій і явищ в символічних фігурах, які в той чи той спосіб відбивають мовно-культурну картину[6]. У царині словесних символів, зафіксованих у сучасних текстах, відбуваються смислові зрушення, що дають змогу сполучати традиційні символічні значення з народжуваними новими символами, викликаними авторським словомисленням.

Скажімо, образ-символ київського Майдану складався в ході подій, що відбувалися на ньому; назва *Майдан Незалежності* нині — загальноприйнятий

---

[5] О. Тараненко, *Op. cit.*, с. 80.

[6] В. Кононенко, *Символи української мови*, 2-ге вид., Київ–Івано-Франківськ 2013.

символ народного духу, незламності, непоборності українства. Художні тексти інтерпретували смисл цього символу через вислови захоплення *Майданом* із можливостями його персоніфікації; навіть у стилістично немаркованому тексті *Майдан Незалежності* постає як центр великих подій, як освячене місце: *В мене болить серце і чомусь нижні зуби, я думаю про те, що в дітей, сильних чоловіків і гарних жінок на* ***Майдані Незалежності*** *намокли ноги* (І. Карпа) (прикметно, що на майдані зібралися кращі представники народу — *діти, сильні чоловіки, гарні жінки*); пор. новотвори *автомайдан*, *євромайдан*, *антимайдан*; пор. символізовану назву *Небесна Сотня* на позначення загиблих під час подій на *Майдані.*

Нового символічного осмислення набула назва традиційного народного одягу — *вишиванка*; у „Словнику української мови" слово подане як розмовне: *Я сорочку знайду* ***вишиванку*** */ І надіну, як хлопчик, радий* (А. Малишко)[7]; в сучасному вжитку воно передає конотації урочистості, святковості, піднесеності: *Все життя я іду в* ***вишиванці****. / В ній ходили вкраїнські повстанці / І в Норильську вмирали як стій ... / В* ***вишиванці*** *ходити зумій* **...** (І. Драч). Прикметно, що назва іншого елемента національного одягу — *шаровари* нерідко супроводжується конотаціями глузливості; поняття *шароварщина* вживається на позначення власне зовнішнього наслідування народних традицій; пор. іронічне сприймання *шароварів* ще з часів М. Гоголя: *Учорашні бурсаки раптом перемішалися: замість брудних чобіт — червоні сап'янці зі срібними підківками;* ***шаровари****, як Чорне море завширшки, з силою складок і зборок, обперезані золотим очкуром*[8].

Частина новотворів з ознаками символізації, викликаними до вживання подіями недавнього минулого, поступово втрачає свою активність, переміщується в пасивний склад мови, отож послаблюється їхній конотативний спектр. Зокрема, зменшилась частотність використання позначень *помаранчевий* (від кольорових стрічок на Майдані 2004 року); введення у художні тексти утворень із цим словом сприймається або як безпосередній відгук на події того часу, або як відтворення колишніх настроїв, зазвичай із позитивною оцінністю. Порівняйте ***Помаранчеві*** *комісари — /* ***Помаранчевий*** *ваш прихід. / Вже пульсують ваші пульсари, / Обіймають і Захід, і Схід* (І. Драч) (конотації захоплення діями *помаранчевих комісарів* на час їхньої участі в подіях на Майдані); *Тепер, коли всі ті події вже в історії, результати починають проростати, а* ***помаранчевий колір****, попри колір революції, зробився кольором попси (масовий продаж шаликів — шапочок — футболочок для дєвочок, що в холод сиділи вдома, а тепер швиденько підмазалися під кон'юнктуру: „ми дєті революції!") все здається трохи нереальним* (І. Карпа) (відчутні пізніші конотації розчарування, втрачених ілюзій).

---

[7] *Словник української мови*, т. 1., Київ 1970, с. 540.

[8] М. Гоголь, *Тарас Бульба*, пер. з рос., за ред. І. Малковича та Є. Поповича, Київ 1998, с. 61.

У пошуках нового слововживання сучасне письменство, зокрема під впливом постмодерністських тенденцій, вдається до творення номінацій шляхом поєднання семантично несполучуваних мовних компонентів із тим, щоб досягти мовно-естетичного ефекту, вплинути на емоційну сферу адресата. „Поєднання непоєднуваного" стає засобом утвердження авторського ідіостилю, „неповторності" художньої манери. Порівняймо: *У кожному разі це був мій перший виїзд за межі комунізму. Хоч який там виїзд — вистриб, одногодинний стрибок у* ***капіталістичну гречку****. До речі, гречки в тому просторі, цілком можливо, й не водилося* (Ю. Андрухович), де номінація *капіталістична гречка,* з одного боку, натякає на те, що *гречка* — найкраща їжа для „совків", з другого, іронічно позначає неприродність гречки як їжі для європейських країн; пор. також: *Коли я розповів про це Ані, вона сказала: „****Відеокліпи дійсності****"* (Ю. Андрухович); *Ніде подовгу не залежувалося і ні до чого не належала. Чи був це особливий бонус* ***Супермаркета Самотності?*** *Хто зна* (І. Карпа); *Першими / з-поміж усіх народів / ми вступили / в* ***епоху Страшного Суду*** (В. Кордун) (ознакою цих складених номінацій є їхня запрограмована зашифрованість, відсутність коментування щодо того, який саме смисл прагнув передати автор).

Як ознака мовних змін формуються усталені вислови з виразним мовно-естетичним умістом; уведені в художній текст, вони набувають нових смислових конотацій, забезпечуючи своєрідну метафоричність викладу. Оновлена образність привертає читача незвичною сполучуваністю компонентів, модерною стильовою манерою. Розглянемо текст:

І прийдеш ти до мене колись,
і спитаєш, чи бачив я хоч би раз,
як цвітуть ***неодквітні мальви?***
Я скажу, що вони проростають
із проклятої крові [...],
наче німо волають до неба,
чому і вони, й наша кров — червоні? [...]
Мої ***неодквітні мальви***
квітка за квіткою,
квітка за квіткою
відійшли в небеса (В. Кордун).

Оказіональне сполучення *неодквітні мальви* як символізований образ швидкоплинності життя, трагічності всього живого поєднане в тексті з символічним поняттям *крові* як символу жертовності, мучеництва, спокути, помсти і под.[9]; червоний колір *мальви* й *крові* — носії ознак утрати, поранення, загибелі; загальна тональність тексту тривожна, сумна, трагічна.

[9] В. Кононенко, *Op. cit.*, с. 101.

З іншого боку, в стихію сучасного художнього дискурсу, передовсім створеного генерацією творців модерністських і постмодерністських текстів, органічно входить знижений лексикон, необмежений потік жаргонних, сленгових слів, вульгаризмів, що створює ситуацію розмовності, просторіччя, необмеженості слововживання. Цей процес „опрощення", модернізації традицій українського письменства суттєво позначився на семантичній організації художнього мовлення, відкривши можливості смислових зрушень, стилістичної вседозволеності. Ситуація мовної розкутості створюється, з одного боку, введенням слів і висловів із побутового мовлення, з другого,— переосмисленням фіксованих лексем із наданням їм конотацій іронічності, глузливості, посиленням ігрових засад.

Помітною тенденцією модерного новостилю стало, наприклад, використання образливих найменувань осіб, що межує з виявом зневаги, приниженням гідності об'єктів критичного ставлення. Порівняйте, скажімо, в іронічно-глузливих контекстах: *Навіть ніякої ганджі чи амфітамінів. Це все, як казали* ***рагулі***[10] *в дитинстві, понта для приїжджих* (І. Карпа); ***Тьолкі*** *в норкових шубах носять термоси студентам* (І. Карпа); *Вони залізають у торбу і беруть звідти по флакону, а говорять, що одне — ми б вас взагалі не чіпали, але ви водяру надто дешево продаєте, збиваєте ціну, ясно,* ***дебіли?*** (С. Жадан). О. Забужко у властивій їй іронічній манері у поблажливій тональності звертається до своїх українських читачів *леді й джентльмени:* ***Леді й джентльмени****, мені трохи мулько зачинати цю тему*. Як пише Н. Кондратенко, „актуалізація лінгвістичних чинників уможливлює реалізацію нових параметрів тексту, зокрема ігрового принципу"[11]; змішування стильових засад, розхитування „високого", поєднання елементів морального й аморального сенсу стає елементом текстотворення, нового семантичного трактування слів і висловів.

У новому семантичному ракурсі використовуються численні діалектні вираження, передовсім галичанізми, зокрема в текстах молодих західноукраїнських письменників. Свого часу Ю. Шевельов передбачав, що „історична ситуація може скластися так, що українська літературна мова знову відкриється для галицьких елементів"[12]; тенденція включення в художні й публіцистичні тексти галичанізмів виявляє себе нині як ніколи потужно. Свідомо включені у художнє мовлення позначення предметів і явищ у діалектному варіанті загалом позитивно сприймається загальноукраїнським читачем як елементи оновленої стильової манери; такі назви здебільшого зрозумілі, часом пояснювані в тексті, осмислюються як новаторство з появою в них конотацій незвичності, екзотичності, часом поетичності. Найменування на кшталт *мешти, пляцки, зупа, фіранки,*

---

[10] *Рагу́ль* (також *ро́гуль*) – „сільський мешканець" в українському та російському молодіжному та кримінальному сленгу, http: // uk.wikipedia.org/wiki/%ДО%АО%ДО%ВО%ДО%ВЗ%ДІ%ВВ%ДІ%ВС [5.05.2017].

[11] Н. Кондратенко, *Op. cit.*, с. 72.

[12] Ю. Шевельов, *Внесок Галичини у формування української літературної мови*, Львів–Нью-Йорк 1996, с. 155.

горнятко; наживо, гоноровo, правдивий (правильний) і под. здобувають позитивну оцінність як складники дещо відмінної картини світу. Порівняймо: — *Вдягнеш ту кавову сорочку і світлі штани. Не забудь почистити* ***мешти*** (Ю. Винничук) (названий одяг типовий для вбрання галичан); *У мами ж ціла купа речей виходила просто геніально — випікація* ***пляцків*** *та інших марципанів* (І. Карпа) (в останньому прикладі *випікацію пляцків* розцінено як важливу для галицьких жінок дію). По-новому названі предмети й явища вже внаслідок своєї незвичності привертають увагу читача, викликають ефект стильового орнаментування, стають носіями нових асоціативно-оцінних нашарувань.

З іншого боку, „хизування" галицьким наріччям, передовсім полонізмами, може сприйматися як авторська орієнтація виключно на галицького (львівського) читача; як наслідок, позитивне ураження від таких словесних утворень послаблюється, з'являються конотації незгоди з авторською мовною манерою; мовностилістична функція таких найменувань зазвичай не виправдана. Звернімося до тексту: *У помешканні Длинного ми пробули з годину. Його забагання полягало в тому, що ми питимемо горілку і заїдатимемо* ***кав'яром*** *— як червоними, так і чорним* **(**Ю. Андрухович) (введення слова *кав'яр* 'ікра' в опис львівських ситуацій навряд чи знайде розуміння широкого читача).

Стилістична маркованість росіянізмів, що їх від часу вводять сучасні письменники для створення чужомовного „колориту" із конотаціями зниженого мовлення, нерідко з нашаруванням зневажливості, часом видається як мовленнєва знахідка, але здебільшого не вносить у текст бажаного мовно-естетичного ефекту. Порівняйте: *Зате Франція не переставала бути другом і все заперечувала. Ніякої загрози, казала Франція,* ***всьо путьом*** (Ю. Андрухович); пор. зі свідомим порушенням норм слововживання: *…київська* ***іскуствоєдка*** *з натренованою манерою раз у раз закладати пальчиками, дійсно гарними, космики за вушко* [...] (О. Забужко). Як наслідок створюється ситуація семантичного відштовхування — від негативної оцінності до протиставлення її українському позитиву.

Включення в художній текст англомовних слів і висловів як українських еквівалентів впливає на його семантичний образний склад: таке слововживання дає змогу, з одного боку, за задумом автора, посилити інтелектуальний рівень викладу, з другого, засвідчити „гру в слова" з нашаруванням кокетування. Такі доволі поширені в постмодерністській прозі вкраплення викликають ефект начебто „довірливого спілкування" з освіченим читачем; водночас це засіб своєрідного шифрування, до якого потрібно добрати смисловий ключ. Порівняйте: *— Пише постійно, що кохає мене, що жити без мене не може, що піде за мною на край світу... —* ***BO — ORING!*** *— дуже голосно позіхаю я* (І. Карпа) (англійське позначення неприйняття, відкидання мовленого, що дорівнює природному вигуку). Англомовні компоненти можуть передаватися в транслітерованому вигляді, що має ефект „взаєморозуміння мовців", начебто йдеться про узвичаєне мовлення; пор.: *У кожному разі, це лічені хвилини від*

Ринку і від університету, і від усього того дещо карамельного середньовіччя. У тій кнайпі збираються всілякі місцеві шахісти [...] *Отож ми там просиділи якусь годину, потаємно розглядали всіх тих* ***фріків****, котрі у відповідь лише позиркували на нас і шаруділи своїми всохлими жовтневими газетами* (Ю. Андрухович); семантична доцільність таких введень не завжди виправдана; це теж елемент мовленнєвої гри.

Процеси оновлення лексико-семантичної системи, викликані сутнісними соціально-політичними змінами в українському суспільстві, знайшли реалізацію в переосмисленні нормативно закріплених слів і висловів; окреслилась тенденція до повернення призабутих питомих мовних одиниць, розвитку нових значень, смислових трансформацій. На динамічних змінах в українському художньому дискурсі позначились пошуки нового мовостилю, зокрема в творах письменників-модерністів. Можна передбачити, що семантичні зрушення в структурі літературної мови будуть продовжуватися, набуваючи нової якості.

ЛІТЕРАТУРА

Клименко Н., Карпіловська Є., Кислюк Л., *Динамічні процеси в сучасному українському лексиконі,* Київ 2008.

Кондратенко Н., *Синтаксис українського модерністського і постмодерністського художнього дискурсу,* Київ 2012.

Кононенко В., *Символи української мови,* 2-ге вид., Київ–Івано-Франківськ 2013.

Словник української мови, гол. редкол. І. Білодід, т. 1, Київ 1970, т. 2, Київ 1971, т. 8, Київ 1977.

Струганець Л., *Динаміка лексичних норм української літературної мови XX століття*, Тернопіль 2002.

Тараненко О., *Актуалізовані моделі в системі словотворення сучасної української мови (кінець XX – початок XXI ст.)*, Київ 2015.

Тенденції розвитку української лексики та граматики, за ред. І. Кононенко, І. Митнік, С. Романюк, ч. 1, Варшава–Івано-Франківськ 2014.

Шевельов Ю., *Внесок Галичини у формування української літературної мови,* Львів–Нью-Йорк 1996.

У статті розглянуто інноваційні зміни в системі лексичної семантики, зумовлені соціальними й внутрішньомовними чинниками. Поява нових номінацій супроводжується розширенням їхньої семантичної структури. В пошуках нових мовно-естетичних засобів сучасні українські письменники збагачують мовні ресурси новим смисловим наповненням, урізноманітнюють асоціативно-образну систему.

Ключові слова: семантична інновація, текст, художній дискурс, новотвір, смисл, образ, словесний символ, галичанізм, запозичення, модерністські та постмодерністські тексти.

SEMANTIC INNOVATIONS IN UKRAINIAN ARTISTIC DISCOURSE STRUCTURE

The article deals with innovative changes in the lexical semantics system due to social and intralingual factors. The emergence of new nominations is accompanied by an expansion of their semantic structure. Searching for new linguo-aesthetic means modern Ukrainian writers enrich the language resources with the new semantic content as well as diversify associative and figurative system.

Key words: semantic innovation, text, artistic discourse, novotvir, meaning, image, verbal symbol, halychanizm, borrowing, modern and postmodern texts.

zgłoszenie artykułu: 30.06.2017 r.
przyjęcie artykułu do druku: 10.01.2018 r.